

Lexicographic Bulletin

Vol 15 (1985)

Lexicographic Bulletin

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΛΕΞΙΚΟΓΡΑΦΙΚΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ

ΕΚΔΙΔΕΤΑΙ ΜΕ ΤΗΝ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ
ΤΟΥ ΔΙΕΥΘΥΝΟΝΤΟΣ ΤΟ ΚΕΝΤΡΟ ΣΥΝΤΑΞΕΩΣ
ΤΟΥ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΛΕΞΙΚΟΥ
ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΔΕΚΑΤΟΣ ΠΕΜΠΤΟΣ

ΑΘΗΝΑ
1985

**Το προθετικό «α» στο γλωσσικό ιδίωμα των
προσφύγων από το Καβακλί της Ανατολικής
Ρουμελίας**

Giannis Ilioudis

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΛΕΞΙΚΟΓΡΑΦΙΚΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ

ΕΚΔΙΔΕΤΑΙ ΜΕ ΤΗΝ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

ΤΟΥ ΔΙΕΥΘΥΝΟΝΤΟΣ ΤΟ ΚΕΝΤΡΟ ΣΥΝΤΑΞΕΩΣ
ΤΟΥ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΛΕΞΙΚΟΥ
ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΔΕΚΑΤΟΣ ΠΕΜΠΤΟΣ

ΑΘΗΝΑ

1985

ΛΕΞΙΚΟΓΡΑΦΙΚΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ
BULLETIN LEXICOGRAPHIQUE
15 (1983)

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΛΕΞΙΚΟΓΡΑΦΙΚΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ

ΕΚΔΙΔΕΤΑΙ ΜΕ ΤΗΝ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ
ΤΟΥ ΔΙΕΥΘΥΝΟΝΤΟΣ ΤΟ ΚΕΝΤΡΟ ΣΥΝΤΑΞΕΩΣ
ΤΟΥ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΛΕΞΙΚΟΥ
ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΔΕΚΑΤΟΣ ΠΕΜΠΤΟΣ

ΑΘΗΝΑ

1985

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ
ΚΕΝΤΡΟΝ ΣΥΝΤΑΞΕΩΣ ΤΟΥ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΛΕΞΙΚΟΥ
ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΤΗΣ ΤΕ ΚΟΙΝΩΣ ΟΜΙΛΟΥΜΕΝΗΣ
ΚΑΙ ΤΩΝ ΙΔΙΩΜΑΤΩΝ

Λεωφόρος Συγγροῦ 129 - Β. Δίπλα 1. Ἀθήνα 117 45

Διευθύνων : ΝΙΚΟΛΑΟΣ Γ. ΚΟΝΤΟΣΟΠΟΥΛΟΣ

ACADEMIE D'ATHENES
CENTRE DE REDACTION DU DICTIONNAIRE HISTORIQUE
DU GREC MODERNE (LANGUE COMMUNE
ET DIALECTES)

129, Bd Syngrou - 1, rue V. Dipla. Athènes 117 45

Administrateur : NICOLAS G. CONTOSSOPOULOS

ΠΙΝΑΚΑΣ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

	Σελίδες
<i>Αγαπητού Τσοπανάκη: Πλαταμώνας</i>	5- 10
<i>Αντώνη Δ. Μπουσμπούκη: Τοπωνύμια από την Πιάλεια Τρικάλων</i>	11- 30
<i>Αντώνη Δ. Μπουσμπούκη: Λέξεις του ελληνο-ιταλικού γλωσσικού χώρου</i>	31- 48
<i>Δημητρίου Α. Κρεκούκια: Αρχαιοπινή τοπωνύμια Λευκάδας</i>	49- 59
<i>Νικολάου Γ. Κοντοσοπούλου: Επτανησιακά γλωσσογεωγραφικά</i> ..	61- 67
<i>Νικολάου Γ. Κοντοσοπούλου: Λημνικά γλωσσικά</i>	69- 76
<i>Άντας Κατσίκη-Γκιβάλου: Η γλώσσα του Παλαμά και των δημοτικών τραγουδιών</i>	77-102
<i>Ελευθερίας Γιακουμάκη: Η αισθητική αξία της παραβίασης του γλωσσικού κανόνα στην ποίηση</i>	103-113
<i>Σταύρου Γ. Κατσουλέα: Βυζαντινά επώνυμα Ικαρίας</i>	115-134
<i>Χριστίνας Μπασέα-Μπεζαντάκου: Γλωσσογεωγραφικές παρατηρήσεις στο ιδίωμα της περιοχής Αλαγονίας</i>	135-164
<i>Θανάση Νάκα: Λαϊκή γλώσσα και δημοτικό τραγούδι</i>	147-158
<i>Θανάση Νάκα: Μετοχικά</i>	159-197
<i>Άγγελου Γ. Αφρουδάκη: Καλυμνιακά Τοπωνύμια, Α'</i>	199-214
<i>Γιάννη Ηλιούδη: Αλλόφωνα του λ στο γλωσσικό ιδίωμα των προσφύγων από το Καβακλί της Αν. Ρουμελίας</i>	215-231
<i>Χριστίνας Μπασέα-Μπεζαντάκου: Παρωνύμια από περιοχή της Έξω Μάνης</i>	233-257
<i>Γιάννη Ηλιούδη: Το προθετικό «α» στο γλωσσικό ιδίωμα των προσφύγων από το Καβακλί της Ανατολικής Ρουμελίας</i>	259-269
<i>Χρυσ. Τσικριτσή-Κατσιανάκη: Μερικά διορθωτικά στα «οικογενειακά μας ονόματα» του Μ. Τριανταφυλλίδη</i>	271-277
<i>Σταύρου Μάνεση: Η συμβολή της βυζαντινής κληρονομιάς στην καλύτερη γνώση της νέας ελληνικής γλώσσας</i>	279-300

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΕΣ

<i>Ελευθερία Γιακουμάκη: Αναστασίου Καραναστάση «Ιστορικό Λεξικό των ελληνικών ιδιωμάτων της Κάτω Ιταλίας»</i>	301-310
<i>Michel Contini: Giulio Paulis «Lingua e cultura nella Sardegna bizantina»</i>	311-316

ΝΕΚΡΟΛΟΓΙΑ

<i>Άντας Κατσίκη-Γκιβάλου: Μιχάλης Χρ. Οικονόμου (1896-1984)</i>	317-323
--	---------

ΤΟ ΠΡΟΘΕΤΙΚΟ «Α» ΣΤΟ ΓΛΩΣΣΙΚΟ ΙΔΙΩΜΑ ΤΩΝ ΠΡΟΣΦΥΓΩΝ ΑΠΟ ΤΟ ΚΑΒΑΚΛΙ ΤΗΣ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΡΟΥΜΕΛΙΑΣ¹

Στο χωριό Κοιλάδα Λαρίσης, την ιδιαίτερη πατρίδα μου, ανέλαβα να συγκεντρώσω το ιδιωματικό γλωσσικό υλικό των κατοίκων, που είναι πρόσφυγες από το Καβακλί της Ανατ. Ρουμελίας, να περιγράψω και να μελετήσω το γλωσσικό ιδίωμα του ξεριζωμένου αυτού Ελληνισμού.

Το Καβακλί ήταν ελληνική κωμόπολη στους πρόποδες του όρους Σακάρ της Β. Θράκης και απείχε οκτώ ώρες από την Αδριανούπολη. Μέχρι το 1906 ο πληθυσμός ήταν περί τις 9.000 κάτοικοι, Έλληνες όλοι στη γλώσσα και το φρόνημα, με κύριες ασχολίες τη γεωργία, αμπελουργία και κηπουρική.

Όσο το 1900 το Καβακλί ήταν έδρα της επαρχίας και διατηρούσε εφτατάξια Σχολή, στην οποία φοιτούσαν 700 περίπου ελληνόπουλα. Η βουλγαρική κυβέρνηση όμως μετέφερε την έδρα της επαρχίας στο βουλγαρικό χωριό Κιζίλ-Αγάτς, που βρισκόταν 4 ώρες μακριά από το Καβακλί και είχε πληθυσμό μόνο 2.000 κατοίκους.

Γύρω από το Καβακλί υπήρχαν επτά ελληνικά χωριά. Οι Καρυές (4.000 κάτ.), το Σιναπλί (1.800 κ.), το Μέγα Μοναστήρι (1.600 κ.), το Μικρό Μοναστήρι (1.200 κ.), το Δογάνογλου (800 κ.), το Τσικούρ-Κιόϊ (200 κ.) και η Δράμα (100 κ.).

Το 1905 διαπράττονται βικιοπραγίες βουλγαρικών κομιτάτων κατά του Καβακλί και επιβάλλονται καταπιεστικά μέτρα. Η απαγόρευση της διδασκαλίας της ελληνικής γλώσσας ανάγκασε τους κατοίκους των περιοχών να φεύγουν ομαδικά εγκαταλείποντας τις περιουσίες τους. Στις 19 προς 20 Μαΐου 1906 στην Τουρκοβουλγαρική μεθόριο βουλγαρικές περίπολοι αποδεκάτισαν τους Καβακλιώτες, που επιχειρούσαν να διέλθουν τα σύνορα.

Πρόσφυγες από το Καβακλί και την περιοχή του εγκαταστάθηκαν στο Ν. Λαρίσης και στα χωριά Κοιλάδα, Ν. Καρυές, Ν. Λεύκη, Δίλοφο, Ν. Μοναστήρι, Μεγάλο Μοναστήρι και στη συνοικία Φιλιππουπόλεως Λαρίσης. Ακόμη

1. Για την ορθή ονομασία Ανατολική Ρουμेलία και όχι Αν. Ρωμυλία βλέπε εργασία του Γ. Α. Μέγα, Ανατολική Ρουμेलία. Σύλλογος προς έκδοσιν Ελληνικών γραμμάτων, Αθήναι 1945.

στο Αιγίνιο Πιερίας, στα Κουφάλια Θεσσαλονίκης, στο Πολύκαστρο Κιλκίς, στον Αίγειρο Κομοτινής και αλλού.

Η παρούσα εργασία, που αναφέρεται στο προθετικό α, αποτελεί μέρος μιας ευρύτερης γλωσσικής μελέτης του γράφοντος, γύρω από το γλωσσικό ιδίωμα του ακριτικού ελληνόφωνου κόσμου του Καβακλί Αν. Ρουμελίας.

Με το προθετικό α στην κοινή ή στα νεοελληνικά ιδιώματα έχουν ασχοληθεί ο Γ. Χατζιδάκις², ο Σ. Μενάρδος³, ο Άνθ. Παπαδόπουλος⁴, ο Χ. Παντελίδης⁵, ο Αχ. Τζάρτζανος⁶, ο Αγ. Τσοπανάκης⁷, ο Σ. Κατσουλέας⁸ κ.ά.

Το προθετικό α, όπως έχει παρατηρηθεί από τους παραπάνω, οφείλεται κύρια σε τρεις λόγους.

A) Στη συνεκφορά του τελικού α της προηγούμενης λέξης με την επόμενη και θεωρήθηκε έτσι το α ως αρκτικό της δεύτερης λέξης. Οι λέξεις αυτές από τις οποίες αποσπάστηκε το α, είναι για τα ουδέτερα ουσιαστικά και επίθετα το άρθρο τα, για τα αρσενικά η αιτιατική του αριθμητικού ένα, για τα θηλυκά η λέξη μία και για τα ρήματα τα μόρια θα και να⁹. Σ' αυτήν την περίπτωση υπάγονται και οι λέξεις που άρχιζαν με φωνήεν διάφορο από το α και το αρκτικό αυτό φωνήεν αποβλήθηκε ως ασθενέστερο κατά τη συνεκφορά του με το τελικό α της προηγούμενης λέξης¹⁰.

B) Σε λόγους αναλογίας.

Γ) Στην παρετυμολογία.

Οι λέξεις του καβακλιώτικου ιδιώματος, που έχουν προθετικό α, εκτίθενται παρακάτω καταταγμένες σε τρεις κατηγορίες, όσοι και οι λόγοι για τους οποίους παρουσιάστηκε το προθετικό α.

2. Χατζιδάκι Γ., Μεσαιωνικά και Νέα Ελληνικά I. Αθήναι 1905 σ. 225 κ.εξ.

3. Μενάρδου Σ., «Περί των ακριτικών φωνηέντων». Επετ. Φιλολ. Σχ. I. 1925 σ. 64-74.

4. Παπαδοπούλου Άνθ., Γραμματική των Βορείων ιδιωμάτων της Νέας Ελληνικής Γλώσσης. Αθήναι 1928, σ. 29.

5. Παντελίδου Χ., Φωνητική των νεοελληνικών ιδιωμάτων Κύπρου, Δωδεκανήσου, και Ικαρίας. Αθήναι 1929, σ. 21 κ.εξ.

6. Τζατζάνου Αχ., Πραγματεία περί της συγχρόνου Θεσσαλικής διαλέκτου. Αθήναι 1909, σ. 58 κ.εξ.

7. Tsopanakis Ag., La phonétique des parles de Rhodes. Athen 1940, σ. 26 κ.εξ.

8. Κατσουλέα Στ., «Το προθετικόν «α» εις τα παρακαμβούνια γλωσσικά ιδιώματα». Πρακτικά Α' Συμποσίου Γλωσσολογίας Βορειοελλαδικού χώρου, Θεσσαλονίκη 1977, σ. 193-208.

9. Βλ. Ιστορικό Λεξικό της Ακαδημίας Αθηνών στο λ. α προθετικόν.

10. Λίτσα Φ., Συμβολή εις την μελέτην του Τριφυλιακού γλωσσικού ιδιώματος. Εν Αθήναις 1968, σ. 10.

10. Βλ. Ιστ. Λεξ. ό.π.

Α) ΣΥΝΕΚΦΟΡΑ

Λέξεις με προθετικό α που οφείλεται σε λόγους συνεκφοράς, καταγράφηκαν και εκτίθενται: 1. Ουσιαστικά (α. αρσενικού, β. θηλυκού, γ. ουδετέρου γένους), 2. Επίθετα, 3. Ρήματα, 4. Επιρρήματα.

1. ΟΥΣΙΑΣΤΙΚΑ

α. Αρσενικού γένους.

αγαρουτής, ι: γανωτής. αυτός που κατ' επάγγελμα επαλείφει τα χάλκινα σκεύη με κασσίτερο.

αγγουνός, ι¹¹: ο εγγονός. «Του δουριάντσι στον αγγουνό τ'» το δώρησε στον εγγονό του.

αργάτ'ς, ι¹²: ο εργάτης. «Μι ψουμί τουν έχ'ς τουν αργάτ', ή ξίψουμου», με ψωμί τον έχεις (δηλ. τον ταΐζεις) τον εργάτη ή χωρίς ψωμί.

αφαός, ι¹³: ομφαλός.

β. Θηλυκού γένους.

αβγουγιά, η: η νόσος ευλογιά.

αγγινάρα, η¹⁴: από την αρχαία κινάρα.

αγγόνα, η: η εγγονή.

αγγουνούδα, η¹⁵: η μικρή εγγονή. «Η μπάμπου μ' είχιν ιφτά αγγουνούδισ κι πέντι αγγουνούδια». Η γιαγιά μου είχε επτά μικρές εγγονές και πέντε μικρούς εγγονούς.

αγδέουα, η¹⁶: η βδέλλα.

11. Βλ. Τομπατίδη Δ. Ε., Το γλωσσικό ιδίωμα της Θάσου. Θεσσαλονίκη 1967, σ. 47, Κατσουλέα Σ., ό.π., σ. 194.

12. Βλ. Παπαδοπούλου Ανθ., ό.π., σ. 22, Οικονομίδου Δ. Β., «Περί του γλωσσικού ιδιώματος Απεράθου Νάξου». Αθηνά 56 (1952), σ. 207, Γεωργίου Χ., Το γλωσσικό ιδίωμα Γέρμα Καστοριάς, Μακεδονική Βιβλιοθήκη αρ. 23, Ε.Μ.Σ. Θεσσαλονίκη 1962, σ. 26, Παπαγιάννου Μ., Το γλωσσάριο των Γρεβενών. Μακεδ. Βιβλ. αρ. 48, Ε.Μ.Σ. Θεσσαλονίκη 1976, σ. 19, Σακελλαρίου Α., Τα Κυπριακά. τ. 2ος, Αθήνα 1891, σ. 35, Πουλιανού Α. Ι., Λαογραφικά Ικαρίας. τ. Β' Αθήνα 1977, σ. 475, Ιστ. Λεξ. Ακαδ., τ. Γ', σ. 36.

13. Πρβλ. Παπαδοπούλου Ανθ., ό.π., σ. 22, Μαντά Κων., Λαογραφικά Παλλαδαρίου Προύσσας Μ. Ασίας. Έδεσσα 1983, σ. 236.

14. Βλ. Χατζιδάκι Γ., Μεσαιωνικά και Νέα Ελληνικά 2, Αθήνα 1907, σ. 139, Καραναστάση, Α. «Η φωνητική των ιδιωμάτων της Κω». Λεξικογραφικόν Δελτίον, τ. 10ος (1964-65), σ. 33.

15. Βλ. Τομπατίδη Δ. Ε., ό.π., σ. 47.

16. Βλ. Οικονομίδου Δ. Β., ό.π., Καραναστάση Α., ό.π., Καραναστάση Α., «Το ιδίωμα της Αστυπαλαίας». Λεξ. Δελτίον, τ. 8ος (1958), σ. III, Κόλια Αγγ., Το γλωσσικό ιδίωμα της νήσου Κέας. Αθηνά 45, (1933), σ. 263, Μαντά Κων., ό.π., σ. 223.

ακόλλα, η: η κόλα.

ακόνα, η¹⁷: η εικόνα. «'ν Πασκαλιά ένα κόκκινου κυγό του βάνουμι σ'ν ακόνα».

ακουνούδα, η: η μικρή σε μέγεθος εικόνα. «Βάλι τ'ν ακουνούδα ουπγάτ' απ' του προυσκέφρου σ'».

αλαφρόπιτρα, η: ελαφρόπετρα.

αμάδα, η¹⁸: πέτρα ή κεραμίδα ή πηλός σε σχήμα μικρής πλάκας που χρησιμοποιούνταν συνήθως σε διάφορα παιχνίδια από τα παιδιά. «Πουλέμηξι τ'ν αμάδα σ'» ρίξε την αμάδα σου.

αμπρουστέουρα, η¹⁹: μπροστινέλλα. Συνηθέστερη η μεταφορική χρήση της λέξης. «Ωράδα αμπρουστέουρα χαλέβ'ς νάσι» παντού θέλεις να προηγείσαι.

αντρουπή, η²⁰: 1) ντροπή. «Μάνα μου μαρή, αντρουπή». 2) Το φυτό Οποπάνναξ ο ανατολικός (Oporanax Orientale) της οικογένειας των συνθέτων (Compositae).

απρούνα, η²¹: έτσι έλεγαν την κηκίδα του πουρναριού.

αργατιά, η²²: η εργατιά, το σύνολο των εργατών. «Η αργατιά ούλου πι-δεύιτι».

αρμάθα, η²³: ο ορμαθός. «Τουραϊά δα πλέζου δυο αρμάθις κρουμμύδια».

αστράκα, η²⁴: η νόσος οστρακιά. «Η αστράκα είναι κόκκινα σπυρούδια νο ζαπαρόσπυρα». Η οστρακιά είναι κόκκινα σπυράκια σαν ζαπαρόσπυρα (: κόκκινα σπυράκια που εμφανίζονται λόγω ζέστης σε ευαίσθητη επιδερμίδα).

γ. Ουδετέρου γένους.

αγάνουμα, του²⁵: γάνωμα, επάλειψη με κασσίτερο των χάλκινων σκευών (στον πληθ. αγανώματα).

αγγάστρουμα, του²⁶: γγάστρωμα.

αγγάρ'σμα, του²⁷: η φωνή του όνου από το αγγαρίζου.

17. Βλ. Κωστάκη Θ., Το γλωσσικό ιδίωμα της Σίλλης. Αθήνα 1968, σ. 29.

18. Πρβλ. Οικονομίδου Δ. Β., ό.π., σ. 217, Πουλιανού Α. Ι., ό.π., σ. 462.

19. Βλ. Παπαϊωάννου Μ., ό.π., σ. 14.

20. Παντελίδου Χ., ό.π., σ. 22 Χειρόγραφα, Ιστ. Λεξ. 537, 12 (Καστοριά). Και 1801, 73 (Βλάστη).

21. Βλ. Ψάλτου Σ., Θρακικά ή μελέτη του γλωσσικού ιδιώματος της πόλεως Σαράντα Εκκλησιών. Αθήνα 1905, σ. 17.

21. Βλ. Παπαϊωάννου Μ., ό.π., σ. 19, Γεωργίου Χ., ό.π., σ. 26, Πουλιανού Α. Ι., ό.π.

23. Βλ. Κόλια Αγγ., ό.π., Οικονομίδου Δ. Β., ό.π., Μαντά Κ., ό.π., σ. 236.

24. Βλ. Παντελίδου Χ., ό.π.

25. Βλ. Γεωργίου Χ., ό.π., σ. 2.

26. Βλ. Γεωργίου Χ., ό.π., Κατσουλέα, Στ. ό.π., σ. 185.

27. Βλ. Παπαϊωάννου Μ., ό.π., σ. 15, Κατσουλέα Στ., ό.π., σ. 195.

άγκμα, του: νίκημα > ανίκημα > άνκημα > άγκμα.

αγγόν', του²⁸: εγγονός.

αγγουνούδ', του: το εγγονάκι.

αδίμ'του, του²⁹: το δίμιτο παννί. «Τ' αδίμ'του του ύφινάμι στουν αργα-
λειό μι τέσσιρις πατηρίτσες, τ' απουλ'τό μι δυο».

ακόλλ'μα, του³⁰: το κόλλημα.

αλάφρουμα, του³¹: ελάφρωμα.

αλουγάρ', του: τα χρήματα από το βυζαντινό λογάριον³². «εδώ ξαφρίζουν
το φλουρί και πέφτει τ' αλογάρι» (στίχος καβακλιώτικου τραγ.)

αμπόλ', του³³: το εμβόλιο. «Έχου άγρε ου αμπέλ' κι θέλ' αμπόλιασμα,
αλλά δε βρίσκου αμπόλ'».

αμπόλιασμα, του: εμβολίασμα, εμβολιασμός. «Τ' αρνίθια χαλέβ'ν αμπό-
λιασμα».

άντιρου, του³⁴: το έντερο.

αντιρούδ' του: το μικρό έντερο. «Ζιουμάτ'σα τ' αντιρούδια», ζεμάτιστα τα
μικρά έντερα (ενν. για φαγητό).

αντρόπιασμα, του³⁵: ντρόπιασμα, καταισχύνη.

αξάϊ, του³⁶: η σε είδος αμοιβή του μυλωνά. Είναι το μεσαιωνικό ξάγιν κι
αυτό από το ελληνιστικό εξάγιον.

απάντ'μα, του: προστασία, φύλαγμα. «Μι τ' απάντ'μα δε γλυτώνιτι».

αραδίκ', του: το ραδίκι.

28. Βλ. Παπαδοπούλου Ανθ., ό.π., σ. 22, Γεωργίου Χ., ό.π., σ. 3, Κα-
τσουλέα Στ., ό.π., Πουλιανού Α. Ι., ό.π., σ. 476.

29. Βλ. Παπαϊωάννου Μ., ό.π., σ. 10, Γεωργίου Χ., ό.π., σ. 6, Κα-
τσουλέα Στ., ό.π., σ. 195.

30. Βλ. Παπαϊωάννου Μ., ό.π., Γεωργίου Χ., ό.π., σ. 8, Κατσουλέα
Στ., ό.π.

31. Βλ. Γεωργίου Χ., ό.π.

32. Βλ. Κρεκούκια Δ. Α., «Αρχαιοπινή στοιχεία στο αγροτοποιομενικό λεξιλόγιο
της Λήμνου». Λεξ. Δελτίον, τ. ΙΔ' 1982, σ. 12, Οικονομίδου Δ. Β., ό.π.

33. Οι τύποι αμπόλ' και αμπόλιασμα και σε πολλά μέρη της Β. Ελλάδας.

33α. Στη λέξη παρατηρείται το φαινόμενο της ατελούς συνιζήσεως, που απαντάται
συχνά στο καβακλιώτικο ιδίωμα αλλά και σε πολλά βορειοελλαδικά ιδιώματα, βλ. Παπα-
δοπούλου Α., ό.π., σ. 13.

34. Βλ. Οικονομίδου Δ. Β., ό.π., Πουλιανού Α. Ι., ό.π., σ. 477, Ψάλ-
του Σ., ό.π., σ. 23, Παπαδοπούλου Ανθ., ό.π., σ. 22.

35. Βλ. Γεωργίου Χ., ό.π., σ. 19, Παπαϊωάννου Μ., ό.π., σ. 16.

36. Βλ. Κρεκούκια Δ. Α., ό.π., σ. 7, του ίδιου, «Αρχαιοπινή στοιχεία στο αγρο-
τοποιομενικό λεξιλόγιο της Δ. Θεσσαλίας». Θεσσαλικά Χρονικά, τ. ΙΓ', 1980. σ. 353,
Καραναστάση Α., ό.π., Τομπαΐδη Δ.Ε., ό.π. σ. 49. Μπουντώνια Ευθ., «Με-
λέτη περί του γλωσσικού ιδιώματος Βελβεντού και των περιχώρων αυτού». Αρχεία της
Νεωτέρας Ελληνικής γλώσσης εκδιδόμενα υπό του συλόγου «Κοραής». Αθήναι 1892 σ. 53.

αργαστήρ', του³⁷: εργαστήρι. Έτσι ονόμαζαν συνήθως οι καβακλιώτες το μαγαζί, όπου παρασκευάζονταν και πωλούνταν κρασί και ρακί. «Σέφκιμι (μπήκαμε) στ' αργαστήρ' κι παρήγγειλάμι μια ουκά κρασί».

αρδίν', του³⁸: το ορδίνι³⁹. Στο «θέρο» οι θεριστάδες ακροβολίζονται και προχωρούσαν θερίζοντας το χωράφι από τη μίαν άκρη ως την άλλη το τμήμα που θέριζε ο καθένας λεγόταν «αρδίν'». «Ένας δουλιφτάρ'ς βγάν' πουλλά αρδίνια τ' μέρα».

αρμάν', του: το ρουμάνι, δάσος, από το τουρκικό orman.

αρνίθ', του⁴⁰: «Τ' αρνίθ' πίν' νιαρό κι χ'τάζ' του θιό» (παροιμ.).

αρνιθουχόρταρου, του: έτσι ονομάζουν οι καβακλιώτες ένα χορτάρι που φυτρώνει στον κάμπο (αυλή) των σπιτιών.

αστάρ', του⁴¹: η φόδρα.

αστήθ', του⁴²: το στήθος.

αψύχ'μα, του⁴³: λύπηση, οίκτος. «Δε θέλ' αψύχ'μα».

2. ΕΠΙΘΕΤΑ

αβλουημένους, ι: ο ελογημένος. Κύρια αναφέρεται στο θεό. «Βρέξι αβλουημένι». «Δε μι παίρν' ι αβλουημένους να ησυχάσου».

αβρέ⁴⁴: βρε (κλητική προσφώνηση). «Αβρέ Κουσταντή».

αδιμ'τέϊνιους, ι: ο κατασκευασμένος από δίμιτο. «Αδιμ'τέϊνια βιλέντζα».

αδρέϊνους, ι: ο δρούϊνος.

ακουλλ'τός, ι: ο κολλητός. «Τα σκ'λιά, άντα έχ'ν ακουλλ'τές 'ς νουρές, βατεύουντι». Τα σκυλιά, όταν έχουν κολλητές τις ουρές, γονιμοποιούνται.

αλαφρός ι⁴⁶: ελαφρός. «Αλαφρξά Σαρακουστή να πιράσουμι» (ευχή). «Κι τ' αλαφρεά κι τα βαρξά ούλα σι μένα τα φουρτών'τι». Στην περίπτωση που καταλογίζονται πάντοτε σε κάποιον όλες οι ευθύνες.

αλ'τός, ι: ο λυτός. «Μη αφήκ'ς αλ'τό του χ'ταβούδ'» (σκυλάκι).

37. Βλ. Ψάλτου Σ., ό.π. σ. 23 Οικονομίδου Δ. Β., ό.π. Τομπαΐδη Δ. Ε., ό.π., σ. 50 με τη σημασία αργαλειός, Μαντά Κων., ό.π., σ. 235, Ιστ. Λεξ. Ακαδ., τ. Γ', σ. 34.

38. Στη Μακεδονία «αουρδίνιαστος» λέγεται αυτός που δεν έχει τάξη.

39. Η λέξη προέρχεται κατά ελληνικοποίηση του λατ. Ordo - inis.

40. Ο τύπος φέρεται και σε πολλά άλλα βόρεια ιδιώματα.

41. Βλ. Μπουντώνα Ε., ό.π., σ. 76.

42. Βλ. Κατσουλέα Στ., ό.π., σ. 196, Παπαδοπούλου Ανθ., ό.π., σ. 20.

43. Βλ. Γεωργίου Χ., ό.π., σ. 31.

44. Βλ. Τζαρτζάνου Αχ., ό.π., σ. 58.

45. Βλ. Κρεκούκια Δ. Α., ό.π., σ. 353, Μπουντώνα Ε., ό.π., σ. 71, Κατσουλέα Στ., ό.π., σ. 201.

46. Βλ. Γεωργίου Χ., ό.π., σ. 10, Πουλιανού Α. Ι., ό.π., σ. 476.

αμπύραβους, ι: (εν+πυρ+κατάλ.-αβους). Χρησιμοποιείται αποκλειστικά επί κατάρης. «Ν' αρμάξ' τ' αμπύραβου» να καεί και να ρημάξει.

αντρουπιάρ'ς, ι: ο ντροπαλός, θηλ. «αντρουπιάρρα», ουδ. «αντρουπιάρ'κου». «Μη είσι κι τόσου πλια αντρουπιάρ'ς».

αργατ'κός, ι: εργατικός.

αργατ'κά, τχ: τα χρήματα που πληρώνονται οι εργάτες για τη δουλειά τους.

3. ΡΗΜΑΤΑ

αγανώνου⁴⁷: επαλείφω με κασσίτερο τα χάλκινα σκεύη. Η μτχ. αγανουμένους.

αγγαστρώνου⁴⁸. καθιστώ έγκυο.

αγκαρίζου⁴⁹: γκαρίζω, κατά μεταφορά φωνάζω δυνατά σα γάιδαρος.

αγκού⁵⁰: νικώ > ανικώ > αγκώ > αγκού.

αγνωρίζου⁵¹: γνωρίζω. «'Αλλαξι κι δεν τουν αγνώρ'σα».

ακουλνού⁵²: κολλώ. Στη μέση φωνή ακουλνιούμι και μτχ. ακουλ'μένους. «Ακόλλ' σ' του, θέλ' ακόλλ'μα».

αλαφρώνου⁵³: έχει και μεταβατική και αμετάβατη σημασία κάνω κάτι ελαφρό ή γίνομαι ελαφρός. «Αλάφρουσ' τουν» κάνε τον ελαφρό. «Βόητσι τουν ν' αλαφρώσ'» βοήθησέ τον να γίνει ελαφρός.

αλυπάμι: λυπάμαι, ευσπλαγχνίζομαι.

αμπαώνου⁵⁴: μπαλώνω. «Ξικίσκαν τα σκουτιά μ', αμπάουσ' τα» ξεσκίστηκαν τα ρούχα μου, μπάλωσέ τα.

αμπουδού⁵⁵: εμποδίζω. «Μι αμπότ'σιν να τουν κρούξου» μ' εμπόδισε να τον χτυπήσω.

αμπουλιάζου⁵⁶: εμβολιάζω.

47. Βλ. Γεωργίου Χ., ό.π., σ. 2, Κατσουλέα Στ., ό.π., σ. 197.

48. Βλ. Ιστ. Λεξ. στο λ. γγαστρώνω.

49. Βλ. Ανδριώτη Ν., «Περί του γλωσσικού ιδιώματος της Ίμβρου». Αθηνά 42, 1930, σ. 148, Τομπαΐδη Δ. Ε., ό.π., σ. 47, Παπαϊωάννου Μ., ό.π., σ. 15.

50. Βλ. Παπαδοπούλου Ανθ., ό.π., σ. 45, Τζαρτζάνου Αχ., ό.π., σ. 26, Οι τύποι αν'κάου και αν'κώ και σε πολλά μέρη της Δ. Μακεδονίας.

51. Βλ. Κατσουλέα Στ., ό.π., σ. 198.

52. Βλ. ό.π.

53. Βλ. Γεωργίου Χ., ό.π., σ. 10, Παπαϊωάννου Μ., ό.π., σ. 12, Πουλιανού Α. Ι., ό.π.

54. Βλ. Παπαϊωάννου Μ., ό.π., σ. 13, Γεωργίου Χ., ό.π., σ. 13.

55. Βλ. Γεωργίου Χ., ό.π., σ. 14, Παπαϊωάννου Μ., ό.π., σ. 14.

56. Κατσουλέα Στ., ό.π., σ. 198.

αντρέπουμι⁵⁷: ντρέπομαι. «Τουν είδα κι αντράπ'κα».

αντρουπιάζου⁵⁸: ντροπιάζω. «Αντρουπιάσκα μα πώς» ντροπιάστηκε αφάνταστα.

απαντού⁵⁹: προστατεύω, προφυλάσσω, υπερασπίζομαι. «Δα τουν έδερνα μα τουν απάντ'σαν οι φ'κοί τ'» θα τον έδερνα, αλλά τον προστατέυσαν οι δικοί του.

απαρατάου⁶⁰: εγκαταλείπω, αφήνω. «'Αμα δεν απ'χάζ', απαράτ'σ' τουν» αν δεν καταλαβαίνει, άφησέ τον.

απιρονού⁶¹: περνώ. «'Ι δεν απέρασις» γιατί δεν πέρασες.

αραθ'μού⁶²: επιθυμώ. «Τουν αραθύμ'σα να τουν 'δου».

αργάζου⁶³: κατόπιν ταλαιπωρίας συνηθίζω και προσαρμόζομαι (εύχρηστος ο αόρ. άργασα). «'Ασ' τουν ν 'αργάσ'» άσ' τον να ταλαιπωρηθεί και να συνηθίσει.

αρμάζου: ρημάζω. Εύχρηστος ο αόρ. στην κατάρα «ν' αρμάξ' κι να καεί τ' αμπύραβου».

αρτσιώνουμι⁶⁴: φρικιώ και σηκώνονται οι τρίχες του κεφαλιού μου. 'Εχει και τη σημασία του εξοργίζομαι. «Τι μι αρτσιώνισι» τι μου εξοργίζεσαι.

ασχαιίνουμι⁶⁵: σιχαίνομαι.

αρμαθιάζου: φτιάχνω ορμαθούς. «Αρμαθιάζουμι καπνό».

αψ'χού⁶⁶: λυπάμαι κάποιον, οικτείρω. «'Ιγώ τουν τράνιψα κι τουν αψ'χού». Στον αόρ. «αψύησα» και «αψύχ'σα».

4. ΕΠΙΡΡΗΜΑΤΑ

ακουλλ'τά⁶⁷: κολλητά. «Βάλ' τα ακουλλ'τά».

57. Βλ. Γεωργίου Χ., ό.π., σ. 19, Παπαϊωάννου Μ., ό.π., σ. 16, Κατσουλέα Στ., ό.π.

58. Βλ. ό.π.

59. Βλ. Γεωργίου Χ., ό.π., σ. 20, Παπαϊωάννου Μ., ό.π., σ. 17.

60. Βλ. Παπαϊωάννου Μ., ό.π., σ. 17, Κατσουλέα Στ., ό.π., σ. 205.

61. Βλ. Κατσουλέα Στ., ό.π., σ. 198.

62. Βλ. Τζαρτζάνου Αχ., ό.π., σ. 57, Γεωργίου Χ., ό.π., σ. 25, Παπαϊωάννου Μ., ό.π., σ. 19.

63. Βλ. Κόλια Αγγ., ό.π., σ. 263, Γεωργίου Χ., ό.π., σ. 26.

64. Βλ. Παπαϊωάννου Μ., ό.π., σ. 20.

65. Βλ. Μπουντώνα Ευθ., ό.π., σ. 75, Κατσουλέα Στ., ό.π., σ. 199. Απαντάται στη Μακεδονία, Θεσσαλία, 'Ηπειρο κατά τα χειρόγραφα του Κέντρου Συντ. Ιστ. Λεξ. 645, 6, Χ.Ι.Λ. 877, 26, Χ.Ι.Λ. 1035, 98, Χ.Ι.Λ. 812, 21.

66. Βλ. Τζαρτζάνου Αχ., ό.π., σ. 33, Γεωργίου Χ., ό.π., σ. 31, Παπαϊωάννου Μ., ό.π., σ. 23.

67. Βλ. Παπαϊωάννου Μ., ό.π., σ. 12.

αλαφρεά: ελαφρά. «Αλαφρεά τουν πήριν η αστένεια».

απάν⁶⁸: επάνω.

B) ΑΝΑΛΟΓΙΑ

1. Ουσιαστικά.

αβραεά, η⁶⁹: η βραγιά, αναλογικά προς το σημασιολογικά συναφές αυλακιά.

αμασκάλ', η⁷⁰: η μασχάλη αναλογικά προς το αγκάλη.

αξάδιοφους και αξάρφους⁷¹: κατ' αναλογία προς το αδερφός.

αξυάλ', η⁷²: ξυάλη, βουκέντρα του γεωργού.

αφτώχεια, η: φτώχεια, κατά το ανέχεια.

2. Ρήματα.

αγλήουρι: γρηγορείται, αναλογικά προς το αντίθετο «αργείτι».

3. Επιρρήματα.

αγλήουρα⁷³: γρήγορα, αναλογικά προς το αντίθετο αργά. «Κόσιαξι αγλήουρα» τρέχα γρήγορα.

αχώρια⁷⁴: χωριστά, αναλογικά προς το αντίθετο αντάμα. «Ούλ' αντάμα κι ι ψώραβους αχώρια» (παρ.).

4. Επίθετα.

αράθ' μους, ι⁷⁵: ο οξύθυμος, κατ' αναλογία προς το άγριος.

68. Βλ. Πουλιανού Α. Ι., ό.π., σ. 477.

69. Βλ. Μπουντώννα Ευθ., ό.π., σ. 70, Παπαϊωάννου Μ., ό.π., σ. 9.

70. Πρβλ. Παπαδοπούλου Ανθ., ό.π., σ. 21, Παντελίδου Χ., ό.π. σ., 23, Ψάλτου Σ., ό.π., σ. 17, Παπαϊωάννου Μ., ό.π., σ. 13, Κουκουλέ Φ., Οινουντικά. Εν Χανίσις 1908, σ. 161, Τσοπανάκη Αγ., Το ιδίωμα της Χάλκης (Δωδεκανήσου), Ρόδος 1949, σ. 16, Κοντροσοπούλου Ν.Γ., Γλωσσογεωγραφικά διερευνήσεις εις την Κρητικήν διάλεκτον. Εν Αθήναις 1969, σ. 65 Καραναστάση Α., ό.π., σ. III, Λίτσα Φ., ό.π., σ. II, Μαντά Κων., ό.π., σ. 223.

71. Ο τύπος απαντάται σε πολλά νεοελληνικά ιδιώματα.

72. Βλ. Τζαρτζάνου Αχ., ό.π., σ. 58, Κρεκούκια Δ. Α., ό.π., σ. 353.

73. Βλ. Τζαρτζάνου Αχ., ό.π., Παπαϊωάννου Μ., ό.π., σ. 9, Κατσουλέα Στ., ό.π., σ. 202.

74. Βλ. Κωστάκη Θ., Γραμματική της Τσακωνικής διαλέκτου. Αθήνα 1951, σ. 160, Καραναστάση Α., «Η φωνητική των ιδιωμάτων της Κω», σ. 33, Τζαρτζάνου Αχ., ό.π.

75. Βλ. Ανδριώτη Ν., ό.π., Καραναστάση Α., ό.π., Οικονομίδου Δ. Β., ό.π., σ. 217, Κατσουλέα Στ., ό.π., σ. 204.

Γ) ΠΑΡΕΤΥΜΟΛΟΓΙΑ

Λέξεις με προθετικό α, που οφείλεται σε παρετυμολογία, ψευδή ετυμολογία, καταγράφηκαν.

1. Ο υ σ ι α σ τ ι κ ά.

αχειρόμυου, του⁷⁶: ο χειρόμυλος, οι δυο πέτρες με τις οποίες άλεθαν το σιτάρι. Η λέξη κατά παρετυμολογία προς το άχυρο.

2. Ε π ι ρ ρ ή μ α τ α.

απου: (τοπικό). Χρησιμοποιείται στην έκφραση «ως από πήςγεις» μέχρι πού πήςγεις. Κατά παρετυμολογία του από.

3. Σ ύ ν δε σ μ ο ι.

άντα: (χρον.) όταν, κατά παρετυμολογία του αν. «Άντα πήςγαμι ιμείς, δεν ήταν κάνας» (κάνένας).

απού: (αιτιολ.) που, επειδή. «Είνι καός, από μας τσιουρίζ'» είναι καλός, επειδή μας φωνάζει. Παρετυμολογία του από.

4. Α ν τ ω ν υ μ ί ε ς.

απού: που, ο οποίος. «Ένας από είναι χουντρουκέφαους, δεν πιλικιέτι ι πατσιάς τ'». Επίσης κατά παρετυμολογία του από.

Τα γενικά συμπεράσματα που εξάγονται, ύστερα από συνολική θεώρηση των παραπάνω λέξεων, είναι τα εξής:

1. Στο μεγαλύτερο ποσοστό των λέξεων το προθετικό α οφείλεται στη συνεκφορά.
2. Από τα μέρη του λόγου υπερτερούν έναντι των άλλων τα ουσιαστικά και μάλιστα τη μέγιστη επίδοση εμφανίζουν τα ουδέτερα.

ΓΙΑΝΝΗΣ ΗΛΙΟΥΔΗΣ

76. Βλ. Κο ν τ ο σ ο π ο ύ λ ο υ Ν. Γ., «Νεοελληνικά φωνητικά». Αθηνά 77, 1979, σ. 195.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Ανδριώτη Ν. Π., «Περί του γλωσσικού ιδιώματος της Ίμβρου», Αθηνά, 42 Αθήναι 1930, σ. 146-187.
- Γεωργίου Χ. Γ., Το γλωσσικό ιδίωμα Γέρμα Καστοριάς, Μακεδονική Βιβλιοθήκη 2 Εταιρ. Μακεδ. Σπουδών, Θεσσαλονίκη, 1962.
- Καρναστάση Α. Μ., «Το ιδίωμα της Αστυπαλαίας», Λεξικογραφικόν Δελτίον, 8 1958, σ. 69-144. «Η φωνητική των ιδιωμάτων της Κω», Λεξικογραφικόν Δελτίον 10 (1964-65), σ. 3-96.
- Κατσουλέα Στ., Γ. «Το προθετικό «α» εις τα παρακαμβούνια γλωσσικά ιδιώματα», Πρακτικά Α' Συμποσίου γλωσσολογίας του Βορειοελλαδικού χώρου, Θεσσαλονίκη 1977, σ. 193-206.
- Κόλια Αγγ., «Το γλωσσικό ιδίωμα της νήσου Κέας», Αθηνά 45 (1933), σ. 262-285.
- Κοντοσοπούλου Ν. Γ., Γλωσσογεωγραφικαί διερευνήσεις εις την Κρητικήν διάλεκτον, εν Αθήναις 1969. «Νεοελληνικά φωνητικά», Αθηνά 77 (1979), σ. 191-197.
- Κουκουλέ Φ., Οινουντικά, εν Χανίοις 1908.
- Κρεκούκια Δ. Ε., «Αρχαιοπινή στοιχεία στο αγροτοποιμενικό λεξιλόγιο της Δ. Θεσσαλίας», Θεσσαλικά Χρονικά, τ. ΙΓ', Αθήνα 1980 σ. 351-365. «Αρχαιοπινή στοιχεία στο αγροτοποιμενικό λεξιλόγιο της Λήμνου», Λεξικογραφικόν Δελτίον, τ. 14 (1980) σ. 5-19.
- Κωστάκη Θ., Σύντομη γραμματική της Τσακωνικής διαλέκτου, Αθήνα 1951. Το γλωσσικό ιδίωμα της Σίλλης, Αθήνα 1968.
- Λίτσα Φ., Συμβολή εις την μελέτην του Τριφυλιακού γλωσσικού ιδιώματος, (πάθη φωνηέντων), εν Αθήναις 1968.
- Μαντά Κων., Λαογραφικά Παλλαδαρίου Μ. Ασίας, Έδεσσα 1963.
- Μέγα Γ. Α., Ανατολική Ρουμελία. Σύλλογος προς έκδοσιν Ελληνικών γραμμάτων, Αθήνα 1945.
- Μενάρδου Σ., «Περί των αρκτικών φωνηέντων», Επετηρίς Φιλολ. Σχολής Ι, Αθήναι 1925, σ. 64-74.
- Μπουντώνια Ευθ., «Μελέτη περί του γλωσσικού ιδιώματος Βελβεντού και των περιχώρων αυτού», Αρχεία Νεωτέρας Ελληνικής γλώσσης εκδιδόμενα υπό του Συλλόγου «Κοραής», εν Αθήναις 1892.
- Οικονομίδου Δ. Β., «Περί του γλωσσικού ιδιώματος Απεράθου Νάξου», Αθηνά 56 (1952), σ. 215-273.
- Παντελίδου Χ., Φωνητική των νεοελληνικών ιδιωμάτων Κύπρου, Δωδεκανήσου και Ικαρίας, Αθήναι 1929.
- Παπαδοπούλου Ανθ., Γραμματική των Βορείων ιδιωμάτων της Νέας Ελληνικής γλώσσης, εν Αθήναις 1928.
- Παπαϊωάννου Μ., Το γλωσσάριο των Γρεβενών, Μακεδ. Βιβλιοθ. 48 Εταιρ. Μακ. Σπουδών, Θεσσαλονίκη 1976.
- Πουλιανού Α. Ι., Λαογραφικά Ικαρίας, τ. Β' Αθήνα 1977.
- Σακελλαρίου Α., Τα Κυπριακά, τ. 2ος, Αθήναι 1981.
- Τζαρτζάνου Αχ., Πραγματεία περί της συγχρόνου Θεσσαλικής διαλέκτου, Αθήναι 1909.
- Τομπαΐδη Δ.Ε., Το γλωσσικό ιδίωμα της Θάσου, Θεσσαλονίκη 1967.
- Τσοπανάκη Α.γ. Γ., Το ιδίωμα της Χάλκης (Δωδεκανήσου), Ρόδος 1949.
- Tsopanakis A.g. G., La phonetique des parles de Rhodes, Athen 1940.
- Χατζιδάκι Γ., Μεσαιωνικά και Νέα Ελληνικά 1, Αθήναι 1905. Μεσαιωνικά και Νέα Ελληνικά 2, Αθήναι 1907.
- Ψάλτου Σ., Θρακικά ή μελέτη του γλωσσικού ιδιώματος της πόλεως Σαράντα Εκκλησιών, Αθήνα 1905.